

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH

2016, tom 41, s. 109–120

<http://dx.doi.org/10.7163/SOW.41.7>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptg.pan.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

NOWY PARADYGMAT W ROZWOJU WIEJSKIEJ INFRASTRUKTURY. STUDIUM PRZYPADKU KONKURSU PROJEKTÓW *PRZYJAZNA WIEŚ*

THE NEW PARADIGM IN THE DEVELOPMENT OF RURAL INFRASTRUCTURE. THE CASE OF *PRZYJAZNA WIEŚ* (FRIENDLY VILLAGE) CONTEST

Marcin WÓJCIK

Uniwersytet Łódzki

Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej

ul. Kopcińskiego 31, 90–142 Łódź

marcin.wojcik@geo.uni.lodz.pl

Zarys treści: Konkurs *Przyjazna wieś* jest interesującym przypadkiem, na bazie którego można określić i zinterpretować współczesne potrzeby rozwoju społeczności lokalnych. Stanowi on przegląd ciekawych projektów, które powstają w wyniku aktywności samorządu lokalnego, przy zaangażowaniu lokalnych liderów i skupionych wokół nich grup działaczy. W wielu przypadkach, choć ich geneza wiąże się z potencjałem wewnętrznym, zakres oddziaływania inwestycji (rzeczywisty i symboliczny) wykracza poza miejsca ich lokalizacji (gminy). Wpisuje się to w interpretację współczesnych procesów odnowy wsi w kategoriach rozwoju neoendogennego. Projekty oceniane są w aspektach odnoszących się do kategorii oddziaływania i wykorzystania, wpisania go w kontekst lokalny i ponadlokalny, roli w integracji funkcjonalnej i społecznej. Reasumując, określa się stopień jego złożoności względem różnych elementów budujących społeczne i materialne korelaty środowiska osadniczego. Interesujące jest również zróżnicowanie nowej infrastruktury wsi w odniesieniu do kontekstów współczesnych przemian, gdzie wyraźnie zaznacza się napięcie pomiędzy priorytetami rozwojowym, które można opisać w kategoriach opozycji „pamięć i tożsamość” versus „tu i teraz”. Obydwa konteksty tworzą komplementarny model rozwoju wsi. Ważne jest ich równoważenie, aby mogły tworzyć społeczną świadomość obejmującą zarówno historyczny sens istnienia, jak i ekonomiczne podstawy funkcjonowania.

Słowa kluczowe: rozwój wsi, infrastruktura społeczna, tożsamość kulturowa.

Wprowadzenie

Współczesna polska wieś znajduje się w trakcie zmian, których charakter kształtowany jest przez wiele uwarunkowań o charakterze endogenicznym i egzogenicznym (por. np. Wieruszewska 1992; Kłodziński i in. 2007). Od ponad 10 lat za jeden z głównych czynników przemian strukturalnych uważa się oddziaływanie instrumentów polityki gospodarowania

środkami europejskimi. Wdrażanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w pierwszym pełnym okresie programowania (2007–2013) zaowocowało inwestycjami i wynikającymi z nich efektami ekonomicznymi, społeczno-kulturowymi i przestrzennymi (por. Kamińska i Heffner 2014). Rodzaje zrealizowanych inwestycji, które wyrażają priorytety rozwojowe polityki państwa, stanowią ciekawy przypadek do refleksji i społecznej interpretacji procesów.

Szczególnym zagadnieniem do rozważań naukowych na temat rozwoju obszarów wiejskich jest planowanie i realizacja zamierzeń o charakterze infrastrukturalnym. Pojęcie infrastruktury jest bardzo szerokie i odnosi się do funkcjonowania wielu sfer życia społecznego i gospodarczego. Termin ten ma stosunkowo krótką metrykę i został przeniesiony do nauki i planistyki z praktyki wojskowej (Siemiński 1992). W dziedzinie działań militarnych odnosi się do specyficznej grupy obiektów i urządzeń, które są nieodzowne dla utrzymywania terytorium w gotowości bojowej. Współcześnie w szerszym znaczeniu są to wszelkie urządzenia i obiekty, których główna rola polega na zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania systemów społeczno-ekonomicznych. Infrastruktura ma duże znaczenie dla systemów osadniczych, tj. tworzy relacje pomiędzy materialnymi i społecznymi składnikami osiedli (miast i wsi).

Rozwój infrastruktury był zawsze jednym z najważniejszych zagadnień planowania przestrzennego wsi (por. Tkocz 1998), a dyskusja społeczna, która jest prowadzona wokół rozwoju jej elementów, stanowi ważny wskaźnik w analizie aktualnych potrzeb społeczeństwa w określonych uwarunkowaniach cywilizacyjnych. Infrastruktura, jej typ, zakres oddziaływania, związek z aktualnymi potrzebami społecznymi, jest wyrazem panującego w określonym czasie wzorca kulturowego, a tym samym odnosi się do sfery wartości oraz tożsamości ludzi i miejsc. W okresie międzywojennym emocje budził np. plan budowy latryn w gospodarstwach (tzw. sławojek), który był częścią ówczesnego prawodawstwa budowlanego i zasad kształtowania osiedli w Polsce. Z kolei po II wojnie światowej wiele krajowych studiów koncentrowało się na elektryfikacji wsi, bo to znajdowało się w centrum zainteresowań badaczy nad postępem na obszarach wiejskich (por. Wójcik 2012). Współczesny rozwój wodociągów, kanalizacji, dróg szybkiego ruchu, światłowodów jest wynikiem realizacji narodowych programów rozwoju, których efektem ma być poprawa warunków życia. Planowanie i realizacja takich inwestycji wywołują obecnie dyskusje o celach polityki regionalnej i lokalnej, również w zakresie ich alokacji na obszarach wiejskich, jako m.in. elementu wyrównywania szans rozwojowych.

Podstawy metodologiczne

Podstawę teoretyczno-metodologiczną stanowi podejście badawcze zwane analizą dyskursu, w którym uwagę koncentruje się na języku jako formie praktyki społecznej (Czyżewski 2005, s. 50). Badacze społeczni uważają, że język jest obecny w rozważaniach teoretycznych jako metafora istotna w opisie relacji struktura–działanie. W języku odbija się rzeczywistość i jest on równocześnie odpowiedzialny za tworzenie relacji społecznych (por. Horolets 2008). Znaczący problematyki dyskursu twierdzą, że zainteresowanie jego funkcjami stosowanymi leży zarówno po stronie teorii, jak i metodologii. Metoda ta pozwala na badanie produkowanych społecznie tekstów i procesów komunikacji (Horolets 2008; Wodak i Krzyżanowski 2008). Analiza dyskursu jest częścią szeroko rozumianych

badania kulturowych, a źródeł związku (dyskursu i kultury) można upatrywać w pracach anatematów podejść „rozumiejących”, np. w socjologii Diltheya czy geografii Vidala de la Blache (por. Horolets 2008; Rembowska 2002). P. Tomanek (2008, s. 33) wskazuje, że istotne w tym względzie jest wyznaczenie „tożsamości” określonego dyskursu. Poszukiwanie tej tożsamości można rozpatrywać na poziomie języka, tekstu i komunikacji (Ricoeur 1989).

Interpretacja sposobu organizacji konkursu *Przyjazna wieś* (zasady) oraz wyniki (typy inwestycji) odnoszą się przede wszystkim do analizy tekstu oraz funkcji komunikacyjnych kilku edycji plebiscytu. Analiza dyskursywna tekstu bierze pod uwagę zawarty w treści obraz rzeczywistości, na który składają się konteksty wypowiedzi (znajomość otoczenia przekazu) i intencje, czyli pewne ukryte relacje, powiązania z innymi faktami o charakterze symbolicznym. Komunikacja odnosi się natomiast do relacji pomiędzy uczestnikami, tzn. jest pewnym przekazem wynikającym z tekstu, odbywającym się pomiędzy różnymi aktorami działań, tj. tworzącymi zasady uczestnikami, oceniającymi oraz innymi odbiorcami całego postępowania konkursowego (np. odbiorcy, zainteresowani).

Celem opracowania jest próba wskazania podstawowych tendencji w rozwoju wiejskiej infrastruktury, choć ze specyficznego punktu widzenia, bo za reprezentację tych procesów przyjęto laureatów konkursu *Przyjazna wieś* organizowanego od kilku lat przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich. Jest on jednym ze sztandarowych projektów ewaluacji przemian wsi przez ocenę studiów przypadku, którego specyfiką jest ukazanie dobrych praktyk w zakresie wykorzystania środków europejskich w rozwoju infrastrukturalnym polskiej wsi. Materiałem do analizy dyskursywnej jest dokumentacja konkursu *Przyjazna wieś*, która zawiera dwa rodzaje opracowań, tj. wyjaśniające zasady i podstawy oceny w postaci wielokryterialnych arkuszy ewaluacji oraz opisy wyników konkursu w postaci najlepiej ocenionych inwestycji. Z metodycznego punktu widzenia badanie to opiera się na stosowanej często w praktyce formule działań *desk research*, czyli analizie danych z różnych źródeł (dane zastane) i ich krytycznej ocenie (Crouch i Housden 2003).

Paradygmat rozwoju wsi a koncepcja środowiska kulturowego

Dawny paradygmat rozwoju społeczno-gospodarczego wsi opierał się na działalnościach związanych z produkcją pierwotną (rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo). Dywersyfikująca się obecnie gospodarka wsi tworzy nowy charakter „wiejskości”, gdzie działalność pierwotna stanowi jeden z wielu możliwych sposobów utrzymywania się jej mieszkańców lub wręcz schodzi na dalszy plan priorytetów rozwojowych. Istotnym elementem interpretacyjnym staje się zagadnienie własności ziemi oraz typów jej użytkowania, a także sposobów posługiwania się ziemią przez mieszkańców wsi. Ziemia, dawniej główny filar tożsamości kulturowej wsi, obecnie staje się towarem, inwestycją, przedmiotem handlu prowadzonego często przez podmioty spoza lokalnego środowiska. Istotne dla współczesnych przemian wsi, w obecnych warunkach łączności elektronicznej, jest ponowne połączenie miejsca zamieszkania i miejsca pracy, co staje się podstawą tworzenia się nowego stylu życia. Gentryfikacja wsi, czyli wzrost znaczenia pewnych grup ludzkich (zarówno napływowych, jak i autochtonicznych) oraz obniżenie znaczenia innych prowadzi do nowego kształtu struktury społecznej (por. Wójcik 2013). Współczesny powrót do idei wiejskości i poszukiwanie w tym środowisku źródeł egzystencjalnego spełnienia jest odkryciem wszelkich korzyści płynących z „zamieszkiwania” jako pewnego stanu ducha,

radości z przebywania w określonym miejscu, w którym realizowane są różne potrzeby społeczno-kulturowe. Funkcja mieszkaniowa, wraz z innymi funkcjami usługowymi, takimi jak turystyka, rekreacja, ochrona przyrody, staje się na obszarach wiejskich coraz bardziej ważna, a tym samym zmieniają się również priorytety infrastrukturalne.

A. Buttimer (1971, 1990), rekonstruując założenia koncepcji Vidala de la Blache'a, podkreślała związek aktywności lokalnej (codziennej) z kreowaniem środowiska życia. Vidal de la Blache twierdził, że stosunek człowieka do środowiska można badać empirycznie przez identyfikację *genres de vie* (stylów życia). Styl życia jest produktem historycznym, odzwierciedleniem *civilisation* (kultury), efektem wpływów przyrodniczych, społecznych, kulturowych w danym miejscu. Współcześni interpretatorzy myśli vidalowskiej uważają, że *genre de vie* (styl życia) to sposób „zamieszkiwania”, a jego istotą jest wzajemne dopasowanie się społeczeństwa i warunków otoczenia (Wilczyński 2005, s. 95 za Buttimer 1993).

Sfera „zamieszkiwania” łączy wszystkie sposoby życia wiejskiego. Dezagraryzacja wsi i erozja związku człowieka z przyrodą, opartego na traktowaniu natury jako sposobu zapewnienia w pierwszej kolejności przetrwania (bytu), powoduje, że wzrasta znaczenie innych relacji wynikających z realizacji potrzeb duchowych. Współczesne „zamieszkiwanie” we wsi (sposób życia), zgodnie z modelem A. Buttimer (1990), zawiera trzy wzajemnie powiązane ze sobą płaszczyzny:

- ideę „bycia”, „zamieszkiwania”, która łączy się z waloryzacją środowiska wsi oraz świadomością społecznych i indywidualnych potrzeb, które wieś pozwala zrealizować,
- materialną organizację przestrzeni wraz z jej wymiarem krajobrazowym,
- doświadczanie wsi, w którym zawiera się ocena elementów środowiska wsi jako pewnych wartości i znaczeń oraz pamięć jako wyraz społecznego „zakorzenienia” w „miejscu”.

Infrastruktura dopasowana do funkcji „zamieszkiwania” jest łącznikiem, który łączy sferę idei „bycia” i sferą doświadczenia życiowego (por. Wójcik 2012, s. 233). Można postawić tezę, która znajdzie swe dalsze uzasadnienie w opracowaniu, że współczesna infrastruktura (nowe inwestycje w tym zakresie) wychodzi naprzeciw nowym i bardziej złożonym potrzebom społecznym, a także jest pewną emanacją procesu stopniowego odzyskiwania podmiotowości przez lokalne wiejskie wspólnoty (por. np. Bukraba-Rylska 2011).

Konkurs *Przyjazna wieś* jako przykład promocji nowej wiejskiej infrastruktury

Konkurs *Przyjazna wieś* organizowany jest od 2009 r. w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW) na najlepszy projekt wspierający budowę i rozbudowę infrastruktury wiejskiej, którego źródłem współfinansowania są fundusze europejskie. Obecnie w konkursie rozpatruje się dwie kategorie obiektów: infrastrukturę techniczną i infrastrukturę społeczną. Ma on dwa etapy: wojewódzki i ogólnopolski (finał konkursu). Udział w konkursie mogą brać gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, które zrealizowały inwestycje infrastrukturalne służące wzmocnieniu potencjału społecznego i gospodarczego polskiej wsi. Podstawowym warunkiem przystąpienia gmin do konkursu jest zakończenie projektu, czyli zatwierdzenie sprawozdania końcowego przed upływem składania formularzy zgłoszenio-

wych do etapu regionalnego. Konkurs charakteryzuje się rozbudowanymi kryteriami oceny, oddzielnymi dla inwestycji w infrastrukturę społeczną i techniczną (por. tab. 1).

Podstawowy wniosek płynący z analizy kryteriów oceny odnosi się przede wszystkim do stwierdzenia powiązania inwestycji z procesem rozwoju społecznego i kulturowego. W zakresie infrastruktury społecznej szczególną uwagę zwraca fakt, że w ewaluacji projektu bardzo duży nacisk położono na zasady egalitaryzmu. Najlepsze zrealizowane inwestycje w tym zakresie powinny stwarzać możliwość równego dostępu wszystkich grup społecznych, ograniczać bariery technologiczne, podnosić kompetencje, aktywizować i angażować przedstawicieli różnych środowisk. Nie bez znaczenia jest również kreowanie nowych miejsc pracy, podnoszenie kwalifikacji zawodowych i stwarzanie możliwości współpracy z innymi organizacjami, stowarzyszeniami oraz grupami społecznymi.

W przypadku infrastruktury technicznej, choć dużą uwagę zwraca się na innowacyjność i kreatywność projektu, zwłaszcza w zakresie działań proekologicznych, wiele ze stawianych kryteriów odnosi się wprost do efektów społeczno-kulturowych. Szczególnie ważna jest rola takiej infrastruktury w indywidualnym i grupowym zaangażowaniu, w tym również w zaspokojeniu potrzeb lokalnej społeczności. Nie bez znaczenia w ocenie jest współpraca przy realizacji z lokalnym środowiskiem przedsiębiorców, pobudzanie do działań lokalnych elit i wielopłaszczyznowa współpraca pomiędzy podmiotami rozwoju terytorialnego.

Początkowo, tj. w 2009 r., projektów nie dzielono na grupę infrastruktury społecznej oraz technicznej. Wówczas laureatami konkursu zostali: I miejsce – Centrum Edukacji Przyrodniczej wraz z odbudową zabytkowego folwarku w Mniszkach (woj. wielkopolskie), II miejsce – Odbudowa przedwojennego Obserwatorium Astronomicznego – Miasteczko Gwiazdne Lubomir (woj. małopolskie), III miejsce – Centrum Inicjatyw Wiejskich w Ścinawce Górnej (woj. dolnośląskie). Podział na typy infrastruktury wprowadzono w 2010 r., wyróżniając dodatkowo inwestycję, której charakter wiąże się z promocją wartości ekologicznych. Podział na nagrody w zakresie infrastruktury społecznej i technicznej jest dość umowny i polega głównie na identyfikacji stopnia ingerencji w tkankę materialną, tzn. projekty z zakresu infrastruktury technicznej mają zazwyczaj większy zakres prac inwestycyjnych (skala obiektów i zagospodarowania). Niezależnie od tego wszystkie kryteria z zakresu społecznego i technicznego odnoszą się do szeroko rozumianego wpływu inwestycji infrastrukturalnych na podnoszenie jakości życia, wzmacnianie kapitału społecznego, wzrost świadomości dziedzictwa kulturowego wsi oraz wyższej mobilności i aktywizacji społecznej (por. tab. 1). Zwycięzców etapu ogólnopolskiego można traktować jako reprezentację najciekawszych realizacji projektów infrastrukturalnych oraz swoisty efekt potrzeb społeczności lokalnych zorganizowanych w obrębie wspólnot samorządowych (gmin). Ważnym aspektem całego konkursu jest to, że gminy same zgłaszają się do konkursu, a tym samym wyrażają w ten sposób przekonanie o własnej wysokiej samoocenie oraz wartości pomysłu, który został zrealizowany. Honorowana jest zatem idea społeczna, aktywność w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych (UE) oraz własny wkład finansowy, w tym przekonanie władz, że określone obiekty, urządzenia, itp. będą dobrze odpowiadały potrzebom społeczności lokalnych.

Charakter nagradzanych projektów pozwala zidentyfikować oraz zinterpretować tendencje w rozwoju nowej infrastruktury wiejskiej. Po pierwsze należy podkreślić, że wykorzystanie środków europejskich wzmacnia kapitał społeczny mieszkańców wsi, głównie w zakresie struktur działania oraz samoświadomości procesów rozwoju. Wiele z wymie-

Tabela 1. Kryteria oceny w konkursie *Przyjazna wieś*

Infrastruktura społeczna		Infrastruktura techniczna	
Wykorzystanie infrastruktury na rzecz rozwoju społeczności lokalnej	<ul style="list-style-type: none"> • Generowanie miejsc z dostępem do Internetu i nowych technologii, wspieranie tworzenia nowych, innowacyjnych e-usług • Wielokierunkowość projektu (różnorodni adresaci projektu) • Wzrost zatrudnienia społeczności lokalnej, generowanie miejsc pracy • Wykorzystanie istniejącej infrastruktury w celach poprawy jakości życia społeczności lokalnej • Działania na rzecz likwidacji barier w rozwoju przedsiębiorczości • Tworzenie polityki na rzecz równego traktowania bez względu na płeć, wyznanie, pochodzenie, itp. 	Pomysłowość, modelowość (wzorcowość) i innowacyjność wynikająca z zastosowanych przy realizacji technik	<ul style="list-style-type: none"> • Pomysłowość: <ul style="list-style-type: none"> – zastosowanie nowych, nie używanych dotychczas rozwiązań, technik • Modelowość (wzorcowość): <ul style="list-style-type: none"> – uwzględnienie wszystkich aspektów dostępu i wykorzystania powstałej infrastruktury – kompleksowość inwestycji • Innowacyjność: <ul style="list-style-type: none"> – zastosowanie nowych rozwiązań przy realizacji inwestycji – zastosowanie rozwiązań proekologicznych i energooszczędnych
Innowacyjność zastosowanych rozwiązań (na rzecz społeczności lokalnych)	<ul style="list-style-type: none"> • Wykorzystywanie, upowszechnienie oraz zmniejszanie mentalnych barier wykorzystywania nowych rozwiązań i technologii • Inwestycja ukierunkowana na B+R (Badanie i Rozwój), współpraca z jednostkami badawczymi • Promocja i rozwój e-usług 	Funkcjonalność i poziom wykorzystania po zakończeniu	<ul style="list-style-type: none"> • Umożliwienie samodzielnego korzystania z powstałej infrastruktury • Dostępność gotowego produktu (obiektu) dla wszystkich chętnych • Kompleksowość oferty i możliwości jej różnorodnego wykorzystania
Wpływ projektu na rozwijanie zdolności społecznych (efektywne przystosowanie do środowiska społecznego)	<p>Wpływ projektu na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kształtowanie postaw prospołecznych i umiejętności współpracy • kształtowanie kreatywności i postaw przedsiębiorczych • wzrost umiejętności, kompetencji pozwalających na zwiększenie szans na rynku pracy • kształtowanie postaw proekologicznych i wspierających zrównoważony rozwój • kształtowanie postaw na rzecz równego traktowania kobiet i mężczyzn oraz bez względu na wyznanie, pochodzenie, itp. • wzrost integracji społecznej – włączenie grup dyskryminowanych i marginalizowanych społecznie, przeciwdziałanie wykluczeniu 	Użyteczność, dostępność dla osób niepełnosprawnych	<ul style="list-style-type: none"> • Przystosowywanie inwestycji do korzystania z niej osób o specjalnych potrzebach (np. osób niepełnosprawnych, starszych, rodzin z dziećmi) • Uwzględnienie specjalnych potrzeb komunikacyjnych
Nawiązanie partnerstwa z lokalnymi podmiotami i aktywnymi członkami społeczności lokalnej	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z organizacjami pozarządowymi • Współpraca z sektorem administracji publicznej, w tym samorządami lokalnymi • Współpraca z organizacjami przykościelnymi i związkami wyznaniowymi • Współpraca z aktywnymi członkami społeczności lokalnej, liderami, artystami, o uznanym dorobku na rzecz społeczności lokalnej itp. • Współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami 	Zastosowanie zasad partycypacyjnych na etapie przygotowywania projektu oraz partnerstwo przy realizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami przy realizacji projektu • Identyfikacja i konsultacja w sprawie potrzeb różnych miejsc mieszkańców terenu • Stosowanie procedur partycypacyjnych: <ul style="list-style-type: none"> – dostępność dokumentacji projektowej – możliwość wywierania wpływu na kształt projektu przez ludność lokalną – udział społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji

Przygotowanie projektu wg. zasad empowermentu	<ul style="list-style-type: none"> • Promocja podejmowanych działań, związanych z projektem, skierowana do różnych grup społecznych • Identyfikacji potrzeb różnych grup mieszkańców i konsultacje z poszczególnymi grupami społecznymi mieszkańców • Włączenie różnych grup społecznych w proces podejmowania decyzji dot. projektu i jego planowania 	Zasięg (obszar realizacji) projektu	<ul style="list-style-type: none"> • Skierowanie do różnych grup społecznych podejmowanych działań promocyjnych związanych z inwestycją • Możliwość wykorzystania inwestycji przez różne grupy społeczne • Realizowanie projektu na kilku jednostkach terytorialnych (sołectwach, gminach, powiatach)
Wpływ projektu na poziom partycypacji społecznej	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost jakościowy – korzyści wynikające ze współpracy, wzajemna nauka i wzajemne oddziaływanie wszystkich uczestników projektu • Wzrost ilościowy – zwiększenie udziału mieszkańców w procesie podejmowania kluczowych decyzji i rozwiązywania problemów lokalnych (w tym udział w wyborach, zebraniach czy konsultacjach społecznych) 	Wpływ na rozwój gospodarczy regionu, w tym tworzenie nowych miejsc pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Inwestycja ma wpływ na zrównoważony rozwój gospodarki regionu • Stworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem • Zwiększanie poziomu zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych i lokalnej ludności
		Wpływ na politykę horyzontalną regionu, w szczególności w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz ochrony środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Prośrodowiskowe zmiany w strukturze gospodarki regionu • Wspieranie proekologicznych gałęzi przemysłu • Wpływ projektu na ochronę środowiska naturalnego • Wpływ projektu na polityki horyzontalne regionu, politykę równych szans i społeczeństwa informacyjnego

Źródło: na podstawie materiałów KSOW

nionych wyżej nagrodzonych projektów wiąże się z rozwojem infrastruktury towarzyszącej funkcji mieszkaniowej oraz tzw. funkcji konsumpcji obszarów wiejskich. Inwestycje te wyraźnie wskazują na zmniejszanie znaczenia produkcji na terenach wiejskich, a tym samym mniejsze społeczne zainteresowanie budową infrastruktury, zwłaszcza technicznej, która ma służyć zaspokojeniu potrzeb związanych z obsługą działalności rolniczej. Obszary wiejskie, niedoinwestowane pod względem wyposażania w usługi w czasach funkcjonowania gospodarki centralnie sterowanej, kompensują obecnie szereg działalności, które wzmacniają funkcje kulturowe i społeczne. Ważnym czynnikiem jest wzrost ilości czasu wolnego, a tym samym poszukiwanie sposobów jego organizacji. Projekty infrastrukturalne są wyrazem nowych potrzeb społecznych, a także jednym z narzędzi kreowania środowiska życia człowieka tworzonego w pewnej autonomii od procesów globalno-miejskich. Wieś, poprzez rozliczne inwestycje w sferę edukacji i kultury, odzyskuje swą podmiotowość, którą tak często wcześniej kwestionowano, spychając ją na margines polityki rozwoju, jako element wstydlivy, nienowoczesny, pozbawiony w przekonaniu decydentów wartości sprzyjających działaniom wspólnotowym.

Oddolna inicjatywa mieszkańców, wzmocniona w wielu przypadkach możliwością pozyskania funduszy na rozwój inicjatyw lokalnych, pełni dziś rolę szczególną, bo staje się

Tabela 2. Laureaci konkursu *Przyjazna wieś* w latach 2010–2014

Edycja	Miejsce	Infrastruktura społeczna	Infrastruktura techniczna
2014	1.	Gmina Płużnica, „ Budowa pomostu pływającego i małej infrastruktury turystycznej wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem terenu rekreacyjno-wypoczynkowego przy jeziorze Wieczno Północne w Ostrowie ” (woj. kujawsko-pomorskie)	Gmina Uście Gorlickie, „ Park Wodny w Wysowej – Zdroju ” (woj. małopolskie)
	2.	Gmina Nowosolna „ Budowa Gminno-Parkowego Centrum Kultury i Ekologii w Plichtowie ” (woj. łódzkie)	Gmina Biłgoraj „ Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej ” (woj. lubelskie)
	3.	Gmina Wierzchosławice „ Modernizacja Centrum Kultury Wsi Polskiej im. Wincentego Witosa w Wierzchosławicach ” (woj. małopolskie).	Gmina Kartuzy „ Budowa Centrum Sportów Wodnych i Promocji Regionu na Złotej Górze w Brodnicy Górnej ” (woj. pomorskie)
2013	1.	Gmina Borek Wielkopolski „ Moja miejscowość na portalu internetowym – Internetowe Kroniki Wsi (przygotowanie systemu informatycznego i szkolenie dla mieszkańców terenów wiejskich)”, (woj. wielkopolskie)	Powiat Przasnyski „ Poprawa infrastruktury technicznej terenów inwestycyjnych w Przasnyskiej Strefie Gospodarczej ” (woj. mazowieckie)
	2.	Gmina Rudniki „ Przebudowa budynku biblioteki w Rudnikach wraz z jego częściową adaptacją na Galerię Osobliwości Przyrodniczych i Punkt Informacji Turystycznej ” (woj. opolskie)	Gmina Płaska „ Rozbudowa infrastruktury turystycznej w strefie Kanału Augustowskiego na terenie gminy Płaska ” (woj. podlaskie)
	3.	Gmina Bełżyce „ Szkoła na miarę XXI wieku – kompleksowa modernizacja Szkoły Podstawowej w Babinie gm. Bełżyce ” (woj. lubelskie)	Gmina Janów Podlaski „ Rozbudowa i przebudowa gminnego targowiska w Janowie Podlaskim ” (woj. lubelskie)
2012	1.	Miejsce 1. Fundacja Gallen „ Modernizacja zabytkowego spichlerza w Galowicach z dostosowaniem do funkcji muzealnej ” (woj. dolnośląskie)	Gmina Cekcyn „ Bory Tucholskie – w labiryntach natury – wzmocnienie pozycji regionów Borów Tucholskich na turystycznej mapie Polski poprzez rozwój infrastruktury turystycznej. Budowa amfiteatru w Cekcynie ” (woj. kujawsko-pomorskie)
	2.	Gmina Nowa Słupia „ Rewitalizacja terenów dymarkowskich w miejscowości Nowa Słupia ” (woj. świętokrzyskie)	Gmina Borowie „ Poprawa jakości usług medycznych oraz sposobu zarządzania placówką poprzez kompleksową przebudowę budynku SP ZOZ w Borowiu oraz zakup nowoczesnego sprzętu i wyposażenia ” (woj. mazowieckie)
	3.	Gmina Chełmża „ Remont świetlicy wiejskiej w budynku pastorówki oraz przebudowa chodnika wraz z budową kładki dla pieszych w miejscowości Żelgno ” (woj. kujawsko-pomorskie)	Gmina Giżycko „ Budowa parku wodnego w Wilkasach ” (woj. warmińsko-mazurskie)
2011	1.	Gmina Masłów „ Dworek Stefana Żeromskiego – Szklany Dom – Ikona regionu świętokrzyskiego ” (woj. świętokrzyskie)	Gmina Mieszkowice „ Zagospodarowanie turystyczne miejscowości Gozdowice z uwzględnieniem rzeczno-przejęcia granicznego ” (woj. zachodniopomorskie)
	2.	Gmina Ślesin „ Budowa przystani wodnej w Ślesinie ” (woj. wielkopolskie)	Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku „ Wzmocnienie potencjału turystycznego Pomorskiej Krainy w Kratę – rekonstrukcja Zagrody Albrechta w Swołowie ” (woj. pomorskie)
	3.	Gmina Brzeźnica „ Pejzaże polsko-słowackiej kultury w Brzeźnicy ” (woj. małopolskie)	RTM Sp. z o.o. „ Rewitalizacja Zespołu Pofolwarcznego w Prusimiu na Skansen Olenderski ” (woj. wielkopolskie)

2010	1.	Muzeum Pomorza Środkowego „ Słowińskie Centrum Kultury Regionalnej w Klukach” (woj. pomorskie)	Gmina Mrągowo „ Budowa infrastruktury ośrodka sportów zimowych „Góra Czterech Wiatrów” ” (woj. warmińsko-mazurskie)
	2.	Gmina Karlino „ Budowa świetlicy wiejskiej w Pobłociu Wielkim – multikulturalny ośrodek współpracy polsko-niemieckiej ” (woj. zachodniopomorskie)	Gmina Węgierska Górką „ Rozbudowa infrastruktury turystycznej poprzez budowę i oznakowanie ścieżek pieszo-rowerowych, parku i kładki, poprawiającej dostępność do miejsc przyrodniczych i historycznych ” w Gminie Węgierska Górką” (woj. śląskie)
	3.	Gmina Komorniki „ Budowa sali pełnowymiarowej przy gimnazjum w Komornikach ” (woj. wielkopolskie)	Gmina Chocianów „ Zwiększenie potencjału gospodarczego Gminy Chocianów poprzez rewaloryzację zabytkowego centrum miasta ” (woj. dolnośląskie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów KSOW.

wzorem do naśladowania, pewnym odreagowaniem procesów niszczenia wiejskiej tożsamości w warunkach forsowanych koncepcji urbanizacji wsi jako sposobu jej modernizacji. Budowanie nowej „wiejskości” jest jednym z elementów kontestacji dominujących w masowej kulturze wzorców konsumpcyjnych, promowanych m.in. przez krajowe i światowe massmedia.

Warto zatem dokonać podstawowego podziału obiektów infrastruktury wiejskiej nagradzanej w konkursie *Przyjazna wieś*, odwołując się do zasadniczych kulturowych kontekstów ich kreacji i użytkowania. Pierwszy z nich związany jest realizacją w przeważającej części funkcji endogenicznych, czyli podtrzymywania pamięci i tożsamości kulturowej wsi. Drugi kontekst odnosi się do kreowania funkcji egzogenicznych, zwłaszcza turystyki i rekreacji, które w przekonaniu wielu włodarzy gmin mają się przyczynić do wzmocnienia ekonomicznego samorządów, promocji obszaru oraz rozwoju wielofunkcyjnego (wzrostu jakości życia mieszkańców). Te dwa konteksty mają z jednej strony charakter przeciwstawny, z drugiej zaś można uznać je za model składający się z dwóch komplementarnych części. Kontekst społecznej pamięci i tożsamości nastawiony jest bowiem na przeszłość, na odtwarzanie lokalnych czy regionalnych historii jako warunku dalszego trwania wspólnot oraz ich zakorzenienia w określonym terytorium. Kontekst ekonomiczny odpowiada bardziej wymogom współczesności, tzn. jest najczęściej wyrazem prostej konsumpcji środowiska wiejskiego, regeneracji organizmów ludzkich, którym dostarcza się w krótkim czasie dawki emocjonalnych wrażeń i możliwości fizycznego odreagowania. Ten pierwszy pełni funkcje uwrażliwiające, tworzy atmosferę zatrzymania i refleksji, ten drugi odnosi się zaś do m.in. funkcji ruchu i społecznej mobilności. Konteksty te, jako pewne opisy stanu i kondycji „wiejskości” w Polsce, wiele mówią nie tylko o komplikacji współczesnych procesów kulturowych budujących naszą świadomość, ale także budzą refleksję dotyczącą równowagi pomiędzy ludzką pamięcią i świadomością twórczego rozwoju dziedzictwa kulturowego, a rozbudzoną w ostatnich latach potrzebą konsumpcji dóbr i usług, w tym rozwoju turystyki.

W tym dwojakim kontekście należy upatrywać realnych szans na wprowadzenie zasad zrównoważonego rozwoju, gdzie w równowadze istnieją nie tylko relacje pomiędzy elementami systemowymi (człowiek i środowisko), ale także pomiędzy specyficznym podejściem do czasu i jego kulturowych kontekstów (trwanie i zmiana). Wydaje się, że doskonale rozumiał to nasz antenat – geograf człowieka – Vidal de la Blache, który 100 lat temu relacje te opisał jako napięcie pomiędzy rozwojem cywilizacji (postęp), a istnieniem

miejsc – lokalnych środowisk („milieu”). Współczesne powstawanie różnych obiektów w obszarach wiejskich można zinterpretować jako napięcie pomiędzy tym, co postępowe i modernizujące a tym, co jest już utrwalone i zapisane – wymagające środków pielęgnacji w postaci „narzędzi” utrzymywania pamięci (Wójcik 2012; Buttimer 1993).

Wnioski końcowe

Oddziaływanie instrumentów europejskiego wsparcia ma obecnie zróżnicowane i szerokie interpretacje kulturowe, społeczne i ekonomiczne (por. Śpiewak 2012). Z pewnością należy je uznać za jeden z głównych czynników wpływających na modernizację wsi w Polsce. Wykorzystanie funduszy unijnych oraz ich zaangażowanie w rozwój lokalny ma duży związek z działaniami samorządu terytorialnego, którego najważniejszą determinantą jest samoświadomość obywatelska oraz oddolne określanie priorytetów rozwoju społeczno-gospodarczego. Podstawowym celem w tym kontekście jest wzrost jakości życia mieszkańców wsi, zwłaszcza coraz większego znaczenia funkcji nieprodukcyjnych. Zamieszkiwanie na wsi i czerpanie z tego powodu satysfakcji jest dla wielu grup społecznych podstawowym czynnikiem w budowie lokalnych strategii działania.

Konkurs *Przyjazna wieś* jest interesującym przypadkiem, na bazie którego można określić i zinterpretować współczesne potrzeby rozwoju społeczności lokalnych. Stanowi on przegląd ciekawych projektów, które powstają w wyniku aktywności samorządu lokalnego, przy zaangażowaniu lokalnych liderów i skupionych wokół nich grup działaczy. W wielu przypadkach, choć ich geneza wiąże się z potencjałem wewnętrznym, to zakres oddziaływania inwestycji (rzeczywisty i symboliczny) wykracza często poza miejsca ich lokalizacji (gminy). Wpisuje się to w interpretację współczesnych procesów odrodzenia wiejskiego (odnowy wsi) w kategoriach rozwoju neoendogenego. Zwycięzcy konkursu oceniani są w wielu aspektach odnoszących się do kategorii oddziaływania i wykorzystania obiektu, wpisania go w kontekst lokalny i ponadlokalny, roli w integracji funkcjonalnej i społecznej. Reasumując, określa się stopień jego złożoności względem różnych elementów budujących społeczne i materialne korelaty środowiska osadniczego. Interesujące jest również zróżnicowanie nowej infrastruktury wsi w odniesieniu do kontekstów współczesnych przemian, gdzie wyraźnie zaznacza się napięcie pomiędzy priorytetami rozwojowym, które można opisać w kategoriach opozycji „pamięć i tożsamość” vs. „tu i teraz”. Obydwa konteksty tworzą komplementarny model rozwoju wsi. Ważne jest ich równoważenie w rozwoju wsi, aby mogły tworzyć społeczną świadomość obejmującą zarówno historyczny sens istnienia, jak i ekonomiczne podstawy funkcjonowania.

Literatura

- Bukraba-Rylska I.**, 2011, *Między interwencją a interakcją. Lokalne grupy działania w społecznościach wiejskich*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Buttimer A.**, 1971, *Society and Milieu in the French Geographic Tradition*, The Association of American Geographers by Rand McNally and Company, 6, Chicago.
- Buttimer A.**, 1990, *Charyzmat i kontekst: wyzwanie*, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, 4, s. 11–28 (tłumaczenia z jęz. ang. I. Sagan, A. Buttimer, 1978, *Charism and Context: The Challenge of: "La géographie humaine"*, [w:] D. Ley, M. Samuels (red.), *Humanistic Geography*, Maaraufa Press, Chicago, s. 58–76).
- Buttimer A.**, 1993, *Geography and the Human Spirit*, Johns Hopkins University Press, Baltimore-London.
- Crouch S., Housden M.**, 2003, *Marketing Research for Managers*, Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Czyżewski M.**, 2005, *Dyskurs*, [w:] *Encyklopedia socjologii. Suplement*, Oficyna Naukowa, Warszawa, s. 50–58.
- Horolets A.**, 2008, *Wprowadzenie – status dyskursu w badaniach socjologicznych*, [w:] A. Horolets (red.), *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 5–16.
- Kamińska W., Heffner K.** (red.), 2014, *Polityka spójności UE a rozwój obszarów wiejskich. Stare problemy i nowe wyzwania*, Studia KPZK, PAN, 156, Warszawa.
- Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R.** (red.), 2007, *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Rembowska K.**, 2002, *Kultura w tradycji i we współczesnych nurtach badań geograficznych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Ricoer P.**, 1989, *Język, tekst, interpretacja*, PIW, Warszawa.
- Siemiński J.L.**, 1992, *Zróżnicowanie infrastruktury obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Śpiewak R.**, 2012, *Nowy europejski model rozwoju wiejskiego. Polska odmiana*, [w:] A. Rosner (red.), *Společne i kulturowe zagadnienia przemian na polskiej wsi*, IRWiR PAN, Warszawa, s. 167–187.
- Tkocz J.**, 1998, *Organizacja przestrzenna wsi w Polsce*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Tomanek P.**, 2008, *O swoistości socjologicznej analizy dyskursu*, [w:] A. Horolets (red.), *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 30–44.
- Wieruszewska M.** (red.), 1992, *Odnowa wsi. Między mitem a nadzieją*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Wilczyński W.**, 2005, *Ewolucja poglądów geograficznych na środowisko*, [w:] W. Maik, K. Rembowska, A. Suliborski (red.), *Geografia jako nauka o przestrzeni, środowisku i krajobrazie*, Podstawowe idee i koncepcje w geografii, t. 1, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 73–102.
- Wodak R., Krzyżanowski M.** (red.), 2008, *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*, Palgrave Macmillan, Basingstocke.
- Wójcik M.**, 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Wójcik M.**, 2013, *Gentryfikacja wsi – „jak daleko od miasta”*, XXVI Konwersatorium wiedzy o Mieście, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 171–180.

Summary

The *Friendly village* contest is an interesting case, which may serve to determine and interpret modern need in the development of local communities. It provides an overview of interesting projects, which result from the activity of local government, with the involvement of local leaders and groups of activists gathered around them. Despite their origin being closely connected to internal potential, in many cases the range of their influence (real and symbolic) extends beyond their location (municipality), which is consistent with the interpretations of modern rural revival processes in terms of neoendogenous development. The winners are judged on many aspects relating to the categories of impact and object use, local and supralocal context and their role in functional and social integration. Overall, they are assessed on their level of functional complexity in relation to various elements forming the social and material correlates of the settlement environment. The diversity in new rural infrastructure in relation to modern transformation is also interesting, as the tension between developmental priorities that can be illustrated as an opposition between “memory and identity” vs “here and now” is apparent. Both contexts form a complementary model of rural development. However, it is important to balance them in rural development, in order to form social consciousness that includes the historical sense of existence and the economic basis for functioning.